

3. Стадницький Ю. К проблеме концепции экологической политики Украины и механизма ее реализации / Ю. Стадницький // Экономика Украины. - 2003. - № 9. - С. 75-77.

4. Там же. - С. 75-77.

5. Хлобыстов Е. Экологическая безопасность и основы определения риска техногенных катастроф / Е. Хлобыстов // Экономика Украины. - 2002. - № 6. - С. 70.

6. Фейтельман Н. Г. Концепция становления государственной системы экологической безопасности / Н. Г. Фейтельман // Вестн. МГУ. - 1997. - № 2. - С. 53. - (Серия 6: "Экономика").

Володимир Мандрагеля,
доктор філософських наук,
професор кафедри національної безпеки НАДУ

Китай: нові виміри національної безпеки

Здійснено аналіз сучасних тенденцій у забезпеченні національної безпеки Китаю на основі узагальнення новітніх вітчизняних та зарубіжних досліджень. Обґрунтовано актуальність теми виходячи з темпів та масштабів перетворень у соціально-економічній і політичній сферах країни, в Національно-визвольній армії Китаю.

Ключові слова: національна безпека, конфуціанство, традиційна культура, комуністична ідеологія.

The article has analyzed the modern trends in the providing of the national security of China on the basis of researches in the country and outside. The actuality of topic is grounded on the rate and scale transformations in the social-economical and political spheres of country, in National Liberation Army of China.

Key words: national security, Confucianism, traditional culture, Communist ideology.

Постановка проблеми. Системні трансформації перетворили Китай не тільки на потужного регіонального лідера, але й глобального конкурента США. У 2010 р. він перетворився на другу економіку світу, випередивши Японію [1]. Позитивне сальдо Піднебесної у 2009 р. становило 198 млрд дол. США. Пекін виграв торговельні змагання з Вашингтоном з рахунком 4 : 1, якщо співвідносити експорт та імпорт [2].

Підйом Китаю, на думку багатьох дослідників, - одна з найважливіших подій після закінчення холодної війни [3]. В Америці все частіше говорять про можливу "китайську загрозу". У 2005 р. 31% населення Америки вірило, що Китай уже найближчим часом буде домінувати у світі, а 54% - що підйом Китаю як супердержави загрожує миру у світі [4].

Друга адміністрація Дж. Буша (мол.) запропонувала більш конструктивний підхід, пов'язаний з інтеграцією Китаю до міжнародної політичної і економічної системи. Незважаючи на це, у оборонному огляді 2006 р. відзна-

часться: Китай має найбільший потенціал для того, щоб кинути виклик існуючій технологічній перевазі США [5]. А у щорічній доповіді Конгресу міністерства оборони США за 2008 р. зазначається, що темпи і масштаб воєнної трансформації Китаю останніми роками порушують воєнний баланс у Східній Азії та в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в цілому [6].

Занепокоєння стосовно Китаю існують і в адміністрації Б.Обами. Так, у доповіді Сенату в січні 2009 р. міністр оборони Р.Гейтс висловив занепокоєння розвитком кібер- та антисупутникової зброї, протиповітряної та протикорабельної зброї, підводних човнів і балістичних ракет тощо [7].

Оборонний бюджет Китаю є одним з найбільш динамічних у світі. Якщо в 1991 р. він становив лише 3,92 млрд дол. США, у 2001 - 17 млрд дол., то у 2007 р. вийшов на другу позицію у світі (44,94 млрд дол.). А вже у 2010 р. на оборону було передбачено витратити 77,9 млрд дол. [8].

Не менше тривоги викликає підйом Китаю в Росії. Зокрема, І.Юргенс вважає, що модернізований Китай є викликом для Росії, а виклик може бути і ресурсом, і загрозою [9]. У 2001 р. почалося бурхливе зростання торгівлі між Китаєм і Росією, обсяг якої у 2008 р. досяг 55,9 млрд дол. Після обвалу, викликаного світовою фінансово-економічною кризою у 2009 р., він впав до 16,2 млрд дол. і сьогодні частка Росії на китайському ринку експорту займає 8-9 позицію [10]. Однак існуючий у взаємовідносинах двох країн значний потенціал може призвести до зростання конфліктності. У лютому 2010 р. Китай почав вимагати подвійного підвищення обсягу поставки нафти (з 15 до 30 млн т на рік) [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити надзвичайну закритість Китаю стосовно питань національної безпеки і оборони. Інформація про них має доволі фрагментарний й еkleктичний характер, багато дослідників не приховують, що їх розвідки мають гіпотетичний характер і значні припущення. Відтак особливу цінність становлять напрацювання дослідників, які мають відповідне етнічне підґрунтя і працюють у наукових центрах і вищих навчальних закладах відкритих суспільств. Серед них В.Дінг, С.Зхао, Р.Лі, Г.Сюй, Й.Фен, Х.Фенг, З.Чен, Ч.Чінг та ін. Важлива інформація щодо міжнародної політики Китаю, розв'язання проблем глобальної і регіональної безпеки, участі у миротворчих міжнародних операціях міститься у працях К.Бредшера, К.Джонсона, Д.Каллева, Т.Кейна, А.Міллера, Я.Назаревича, Р.Раммеля, Д.Хольслага, І.Юргенса та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку нових структур національної безпеки, трансформацій, які відбуваються в механізмах участі Китаю у забезпеченні міжнародної й регіональної стабільності.

Формулювання цілей статті. Дослідження перспектив забезпечення національної безпеки Китаю стає все більш актуальним з огляду на масш-

таби і темпи перетворень, які відбуваються в секторі безпеки й оборони країни, посиленням ролі і значення Китаю в системах міжнародної і регіональної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Успіхи сучасного Китаю мають дуже глибокі культурні підвалини. Сучасна китайська культура складається з трьох елементів: традиційної культури, комуністичної ідеології та західних цінностей. Традиційні соціальні цінності мають своїми джерелами конфуціанство, даоїзм та буддизм. Але конфуціанство - найбільш впливовий регулятор міжособистісної поведінки [12]. Його основу складають п'ять чеснот: гуманність, справедливість, пристойність, мудрість та віра.

Орієнтація на мирне розв'язання питань пронизує всю китайську історію. Професор Х.Фенг чітко показав вирішальну роль конфуціанства у зовнішній політиці і процесі прийняття рішень у монографії "Китайська стратегічна культура і процес прийняття рішень у зовнішній політиці: конфуціанство, керівництво, війна" (2007 р.). Він проаналізував дії шести ключових національних лідерів у трьох головних війнах другої половини ХХ ст.: Корейській (1950-1953 рр.), китайсько-індійській (1962 р.) та китайсько-в'єтнамській (1979 р.) і зробив висновок, що вони намагалися діяти відповідно до принципів і норм стратегічного прийняття рішень і поведінки, демонструючи оборонну стратегічну культуру на противагу наступальній [13].

Інший аспект сучасного китайського націоналізму з'явився у процесі державотворення і воєн ХІХ ст. [14]. Його каталізаторами стали поразка в Опійній війні з Британією 1840-1842 рр. та катастрофічна війна з Японією у 1894-1895 рр. Реакція на засилля іноземців вилилася в могутнє Боксерське повстання 1900 р., яке було безжалісно придушено "Альянсом восьми держав" (Австро-Угорщина, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Росія, Велика Британія та США) у серпні цього ж року.

За ст. 156 Версальського договору 1919 р. німецькі концесії поблизу Шанхаю були передані Японії, що вкрай принизило китайців. 20 провінцій та понад 100 міст країни охопив могутній Травневий Четвертий рух, що призвело до поширення марксизму та подальшого утворення комуністичної партії. Китайські інтелектуали відвернулися від Заходу.

1920-1930-ті рр. пройшли в боротьбі між націоналістичною гомінданівською партією та комуністами. Країну чекали вторгнення Японії у Маньчжурію у 1931 р. та найжахливіша за всю історію Друга китайсько-японська війна 1937-1945 рр. За різними оцінками, під час війни вбито від 3,949 млн до 6,325 млн китайців [15]. Як зауважив генерал Народної визвольної армії Китаю (НВАК) Лі Джіджун у Воєнному коледжі США (1997 р.), Китай до 1949 р. підписав більш ніж 1000 нерівноправних договорів та угод, втратив понад 1,8 млн км² території. Це був період приниження, який Китай ніколи не забуде [16].

Сучасний китайський націоналізм існує у трьох головних формах: нейтивізм (протекціонізм), антитрадиціоналізм та прагматизм [17]. Нейтивізм - це реакція на засилля іноземців та повернення до традиційних цінностей. Анти-традиціоналізм наголошує на необхідності адаптації західних цінностей та моделей модернізації. Прагматизм фокусує увагу на підвищенні статусу країни в сучасному світі. Більшість спостерігачів погоджується, що китайський прагматичний націоналізм з початку 1980-х рр. став домінуючим серед еліти та пересічних китайців. Найфундаментальніший стратегічний інтерес Китаю - модернізація. Останні три десятиліття Китай демонструє одні з найвищих у світі темпів розвитку, щорічно додаючи щонайменш 10% ВВП [18].

Крім економічних трансформацій, серйозні зрушення спостерігаються у сфері національної безпеки. Початок радикальних реформ у країні датується 1978-1979 рр., коли Ден Сяопін ініціював професіоналізацію НВАК, поступово зменшував роль генералів у керівництві Комуністичної партії Китаю (КПК), водночас пожевляючи зовнішньополітичну діяльність [19].

Подальші якісні зміни відбулися в 1993 р., коли Дзян Дземінь, призначений на посаду Генерального секретаря КПК у червні 1989 р., зрештою зосередив у своїх руках усю повноту влади після відставки Ден Сяопіна. А у 1998 р., після того як він перебрав на себе посаду керівника малої керівної робочої групи ЦК КПК у сфері міжнародних відносин, його влада набула остаточної повноти.

Слід зазначити, що в Китаї дуже багато залежить від того, хто очолює так звану малу керівну робочу групу ЦК КПК на тому чи іншому напрямі. Безумовно, ключові рішення у галузі зовнішньої політики та безпеки формально санкціонуються постійним комітетом Політбюро КПК у складі 9 осіб (з жовтня 2007 р. до складу Політбюро входить 25 осіб) [20].

Іншим стратегічним органом у сфері національної безпеки і оборони є Центральна Воєнна Рада (ЦВР). Зазвичай вона складається виключно із вищих військових і очолюється Генеральним секретарем ЦК КПК (на сьогодні - 11 осіб). Слід зазначити, що в сучасному Китаї існує дві ідентичні ЦВР: державна, сформована у березні 1983 р., та партійна. Цікаво, що Ху Дзіньгао став Генеральним секретарем ЦК КПК у 2002 р., призначений на партійну ЦВР у вересні 2004 р., а обраний на посаду державної ЦВР лише у березні 2005 р. [21].

Дзян Дземінь у 1990-х рр. намагався сформувати Раду національної безпеки, проте йому вдалося створити у 2000 р. малу керівну робочу групу з питань безпеки [22]. Більшість експертів погоджується, що наприкінці 1990-х рр. роль військових та ЦВР починає зменшуватися, за винятком кризових моментів (Тайвань 1995-1996 рр., 1999 р. тощо). Після того, як Ху Дзіньгао у вересні 2004 р. очолив ЦВР, він розширив його склад, запросивши командувачів ВМС, ВПС та інших вищих посадовців, і намагався перетворити цей

орган на аналог західних органів національної оборони. Однак це не допомогло зберегти або посилити вплив представників силових структур.

Зменшується кількість військових у вищих органах партійної і державної влади. Зокрема, у 1982 р. у складі Політбюро їх перебувало шестеро. Останній військовий вийшов зі складу постійного комітету Політбюро у 1997 р. Сьогодні лише два військових засідають у Політбюро і жодного - у складі його постійного комітету. У жовтні 2007 р. керівник Генерального політуправління генерал Ху Кайхоу вийшов зі складу генерального секретаріату КПК, де залишилися тільки цивільні.

Зменшення представництва вищих військових у керівних партійних органах є прямим наслідком професіоналізації збройних сил. Сьогодні під вищими військовими НВАК, кар'єра військового має передбачену траєкторію. Хоча всі офіцери є членами КПК, вони становлять 19% від загальної чисельності і 7% від делегатів всекитайських зборів народних представників [23].

Поточна політика у сфері зовнішніх зв'язків і безпеки виглядають як взірць добре координованих бюрократичних процедур на основі об'єктивної інформації і ефективного виконання рішень. Однак реальність значно складніша. Останнім часом кількість системних проблем збільшується. Малі керівні робочі групи задовільно виконують завдання, однак тиск нових, більш складних проблем, постійно зростає. На інституціональному рівні експерти відмічають наявність трьох типів суперечностей: дипломатія - комерція; дипломатія - військові; комерція - військові.

Вище політичне керівництво іноді не проводить консультацій з НВАК стосовно готовності виділити певні контингенти для проведення миротворчих операцій, особливо щодо англомовних військовослужбовців. Так, у вересні 2006 р. Китай запропонував розмістити 1 тис. військових у південному Лівані, але реально в операції брало участь лише 350 осіб.

Сьогодні Китай поряд з традиційними загрозами безпеці акцентує увагу на нових, нетрадиційних, у таких галузях, як економіка, фінанси, інформатика, енергетика, продукти харчування, охорона здоров'я, а після 11 вересня 2001 р. - також на боротьбі з тероризмом. Таким чином, набуває завершеності всеосяжна концепція національної безпеки.

Останнім часом Китай непокоять кілька питань у сфері національної безпеки. По-перше, керівництво КНР вбачає найбільшу небезпеку в тенденції поширення ядерної зброї, особливо з урахуванням програм, що здійснюються КНДР, Іраном.

По-друге, експерти Піднебесної відмічають, що нетрадиційні загрози у вигляді тероризму стають усе серйознішими. Теракти здійснюються на Середньому Сході, у Центральній і Південній Азії. Зокрема, останній регіон після жахливої атаки на цивільних у Мумбаї перетворився на новий полігон терористів.

По-третє, у зв'язку зі світовою кризою актуалізуються питання фінансової небезпеки. Зокрема, Китай має найбільші резерви американського долара (близько 2,5 трлн дол.) і його послаблення або коливання можуть призвести до значних втрат.

По-четверте, значної актуальності набули питання енергетичної безпеки. Здійснюються наполегливі пошуки нових джерел енергопостачання та сировини, наприклад в Африці. Відтак відомий фахівець у галузі безпеки Джонатан Хольслаг у 2009 р. присвятив спеціальне дослідження новій стратегії безпеки Китаю на чорному континенті [24]. У ньому відмічається, що розширення масштабів участі КНР у африканських комерційних проєктах з необхідністю ставить на порядок денний питання безпеки.

У січні 2007 р. п'ять робітників телекомунікаційних систем були захоплені у нафтовому порту південної Нігерії. Через 2 тижні пропало ще 9 робітників. А ще через місяць на кам'яному заводі у Кенії було вбито китаїця. У квітні 2007 р. 9 китайських та 65 ефіопських інженерів було вбито екстремістами в Огаденському регіоні (Ефіопія). А у 2008 р. китайський уряд був змушений евакуювати 212 співвітчизників з Чаду до Камеруну після зіткнень у столиці [24].

У регіонах високої економічної активності Китаю існують певні виклики і для дипломатії. З одного боку, вони дотримуються принципу суверенітету і невтручання у внутрішні справи держав. А з другого - принцип конструктивного залучення вимагає зміцнення зв'язків з регіональними організаціями та іншими африканськими країнами. Зокрема, деякі держави Африки сподівалися на стабілізуючу роль Китаю у Дарфурі (Судан). Китай встановив дипломатичні відносини з Чадом у 2006 р., а вже у квітні 2007 р. під час візиту до Пекіна міністр закордонних справ попросив здійснити тиск на Хартум з метою запобігти підтримці внутрішньої опозиції Чаду з боку Судану. І такі приклади непоодинокі.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Спостерігається тенденція: якщо у 1980-початку 1990-х рр. Китай виступав проти спроб міжнародної спільноти втручатися в питання безпеки в Африці, то сьогодні підтримує ці зусилля. Пекін усе більше схиляється до підтримки ролі ООН у розв'язанні численних конфліктів. Китай брав участь у миротворчих операціях у Сомалі, Мозамбіку, Руанді, Сьєрра-Леоне. Коли Рада Безпеки ООН вирішила розмістити сили у Ліберії, Китай у 2007 р. довів чисельність своїх сил до 1 300. Проте у багатьох випадках Китай виявляє надзвичайну обережність. Однак попереду нові, більш масштабні виклики. Частка Африки у споживанні Китаєм нафти досягає 30%. Пекін має плани досягти у 2010 р. із своїми африканськими партнерами обсягу торгівлі у 100 млрд дол. США. Імпорт нафти з цього регіону найближчі 10 років може зрости на 80%. З урахуванням того, що сировина Індії та Бразилії все часті-

ше використовується для внутрішніх проблем, значення Африки для Китаю постійно зростає. І, зрештою, традиційною для Китаю є проблема забезпечення продуктами харчування. На це накладаються світові тенденції. У 2008 р. ціни на рис і соєві боби досягли найвищого за останні 20 і 34 роки рівня, а ціни на пшеницю сягнули історичного рекорду. Це викликало продовольчі кризи у понад 40 країн світу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у відслідковуванні тенденцій у структурах і механізмах забезпечення національної безпеки Китаю, а також ролі країни у досягненні міжнародної і регіональної стабільності.

Список використаних джерел

1. *Kollewe J.* China economic growth forecasts raised by World Bank / J. Kollewe // Guardian. - 17 March 2010. - Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/business/2010/mar/17/china-economic-growth-forecasts-raised-world-bank>
2. *Bredsher K.* China Uses Rules on Global Trade to Its Advantage / K. Bredsher // The New York Times. - 14 March 2010. - Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2010/03/15/business/global/15yuan.html>
3. *Li R.* Security Challenge of an Ascendant China / In Suisheng Zhao ed., Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior. - Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2004. - P. 23.
4. A Public Opinion Survey of Canadians and Americans about China. Ipsos-Reid Report, prepared for the Woodrow Wilson Center for Scholars and Canada Institute on North American Issues. - Washington, DC, June 2005. - P. 1.
5. U.S. Department of Defense, Quadrennial Defense Review Report. - Washington, DC: U.S. Department of Defense, February 6, 2006. - P. 29.
6. U.S. Department of Defense, Military Power of the People's Republic of China 2008. Annual Report to Congress. - Washington, DC: U.S. Department of Defense, 2008. - P. I.
7. *Gates R. M.* Submitted Statement to the Senate Armed Services Committee, January 27, 2009. - U.S. Department of Defense. - Режим доступу : www.defenselink.mil/speeches/speech.aspx?speechid=1337, accessed February 2, 2009.
8. China Military Budget. - Режим доступу : <http://www.chinatoday.com/arm/index.htm#china.military.budget>
9. *Юргенс И.* Модернизированный Китай - это вызов для России / И. Юргенс. - Режим доступа : <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Modernizirovannyj-Kitaj-eto-vyzov-dlya-Rossii>
10. *Назаревич Я. З.* Стратегия и политика Китая в отношении России / Я. З. Назаревич. - Режим доступа : <http://www.rae.ru/forum2010/28/842>
11. Китай потребовал вдвое больше нефти. - Режим доступа : <http://www.lenta.ru/news/2010/02/16/oil/>
12. *Fan Y.* A Classification of Chinese Culture / Y. Fan. - London, UK : Lincoln School of Management, 2000. - P. 6.
13. *Feng H.* Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decisionmaking: Confucianism, Leadership, and War / H. Feng. - New York : Routledge, 2007. - P. 2, 7.
14. *Zhao S.* A Nation-State by Construction: Dynamics of Modern Chinese Nationalism / S. Zhao. - Stanford, CA : Stanford University Press, 2004. - P. 17.
15. *Rummel R. J.* China's Bloody Century: Genocide and Mass Murder Since 1900 / R. J. Rummel. - New Brunswick, NJ : Transaction Publishers, 1991. - P. 149-150.

16. *Kane T.* China's Foundations: Guiding Principles of Chinese Foreign Policy / T. Kane // In Guoli Liu ed. Chinese Foreign Policy in Transition. - New York : Aldine De Gruyter, 2004. - P. 102.
17. *Zhao S.* Chinese Nationalism and Pragmatic Foreign Policy Behavior. Suisheng Zhao, ed. Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behaviour. - Armonk, NY : M.E. Sharpe, 2004. - P. 70.
18. *Johnson K. D.* A China's Strategic Culture: A Perspective for the United States / K. D. Johnson. - Strategic Studies Institute Army War College. - Carlisle, PA. - June 2009. - P. 8.
19. *Shambaugh D.* Chinas Propaganda System: Institutions, Process and Efficacy / D. Shambaugh // The China Journal. - January 2007. - № 57. - P. 26-59.
20. Lu Ning. The Central Leadership, Supraministry Coordinating Bodies, State Council Ministries and Party Departments. In: David M. Lampton (ed.). The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform. - Stanford : Stanford University Press, 2001. - P. 39-60.
21. Cabestan J-P. Chinas Foreign- and Security-policy. Decision-making Processes under Hu Jintao / J-P. Cabestan // Journal of Current Chinese Affairs. - 2009. - N 3. - P. 68.
22. *Miller A.* The CCP Central Committees Leading Small Groups / A. Miller // China Leadership Monitor, Fall 2008. - N 26. - P. 10.
23. *Cabestan J-P.* Chinas Foreign- and Security-policy. Decision-making Processes under Hu Jintao / J-P. Cabestan // Journal of Current Chinese Affairs. - 2009. - N 3. - P. 74.
24. *Holslag J.* China's New Security Strategy for Africa/ J. Holslag // Parameters. - Summer 2008. - P. 23-37.

Ірина Кравчук,

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри державної політики
та управління політичними процесами НАДУ*

Оцінювання використання фондів ЄС у Словацькій Республіці

У статті проаналізовано особливості та проблеми оцінювання використання фондів ЄС у Словацькій Республіці. Зроблено висновки щодо можливостей подальшого врахування певних аспектів досвіду Словаччини в Україні.
Ключові слова: оцінювання, моніторинг, структурні фонди ЄС, політика згуртування ЄС.

Article describes main features and challenges of evaluation of EU funds programs in Slovak Republic. Conclusions on the application of some aspects of Slovak experience are developed.

Key words: evaluation, monitoring, EU structural funds, EU cohesion policy.